

Feiten en cijfers op een rij

Hoeveel lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele, transgender en intersekse personen (LHBTI personen) zijn er in Nederland? Hoe tolerant is de Nederlandse bevolking ten opzichte van lesbische vrouwen en homoseksuele mannen? Wat is de mening van Nederlanders over biseksualiteit en transgender personen? Komen LHBTI-personen uit de kast en hoe wordt daarop gereageerd? Wat is het effect van negatieve reacties op de gezondheid van LHBTI-personen?

Deze handreiking geeft antwoord op deze en andere vragen. Alle feiten en cijfers rond de belangrijkste vraagstukken over lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele, transgender en intersekse personen staan hier op een rij. De publicatie is onder meer geschikt voor lokale politici en beleidsmedewerkers bij het ontwikkelen van LHBTI-beleid en voor docenten op agogische, zorg- en pedagogische beroepsopleidingen bij het lesgeven over seksuele en genderdiversiteit en diversiteit in geslachtskenmerken.

In deze handreiking

Aantallen	2
Acceptatie	5
Negatieve reacties en geweld	6
Uit de kast?	9
Welzijn en gezondheid	10
Literatuurlijst	12

Aantallen

Hoeveel lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele, transgender en intersekse personen zijn er? Dat hangt af van de definities, dus wie we meetellen. Tellen we de mensen die zichzelf L, H, B,

T of I noemen? Of tellen we mensen die uiting geven aan LHBTI-gevoelens in het dagelijks leven? We zouden ook alle mensen kunnen meetellen die zulke gevoelens hebben, of ze er nou wat mee doen of

niet. Die laatste groep is veel groter dan de mensen die zichzelf LHBTI noemen en daar uiting aan geven. Bij LHBTI-personen gaat het altijd over deze drie aspecten: gevoel, gedrag en identiteit. Dat geldt dus ook als je op zoek gaat naar cijfers.

Lesbische, homoseksuele en biseksuele volwassenen

In de LHBT-monitor 2018 zijn de cijfers uit drie landelijke onderzoeken gecombineerd: De SCP Leefsituatie Index, de Leefstijlmonitor en de Veiligheidsmonitor. Uit die combinatie van cijfers blijkt dat 4 tot 6% van de volwassenen zich aangetrokken voelt tot iemand van hetzelfde geslacht. Ofwel, ongeveer 1 op 20 personen is LHB en 1 op de 15 mensen is LHBT. (Kuyper, 2018)

- Bij vrouwen ligt het percentage dat lesbisch is tussen de 1,4 en 2,4%, en het percentage biseksuele vrouwen is 3,3%. Bij mannen is dat respectievelijk 2,6 tot 3,2% (homo) en 1,7% (bi) (Van Beusekom en Kuyper, 2018).
- Het percentage vrouwen dat aangeeft zich (ook) seksueel aangetrokken te voelen tot vrouwen, bedraagt 18,7%, terwijl 12,4% van de mannen zegt zich (ook) seksueel aangetrokken te voelen tot mannen. (Van Beusekom en Kuyper, 2018).

- **Lesbisch:** vrouwen die zich aangetrokken voelen, seksueel en/of romantisch, tot vrouwen.
- **Homoseksueel:** mannen die zich aangetrokken voelen, seksueel en/of romantisch, tot mannen.
- **Biseksueel:** mensen die zich aangetrokken voelen, seksueel en/of romantisch, tot zowel mannen als vrouwen. Sommige mensen benadrukken dat zij gevoelens hebben voor meer dan één gender. Een deel van die mensen noemt zichzelf biseksueel, bi+, pan, queer of fluïde.
- **Transgender:** een paraplueterm voor mensen die zich niet identificeren met de sekse die hen bij de geboorte werd toegewezen. Deze term omvat onder andere dat iemand zich (meer) een meisje of vrouw voelt, maar het lichaam heeft dat volgens de maatschappij past bij een jongen of man, of andersom: dat iemand zich (meer) een jongen of man voelt, maar het lichaam heeft dat volgens de maatschappij past bij een meisje of vrouw. Het kan ook zijn dat iemand zich zowel mannelijk als vrouwelijk voelt, of juist zich tussen man en vrouw in voelt: non-binair. Een non-binair persoon is iemand die zich niet thuis voelt in de binaire gendercategorieën man of vrouw en zich beter voelt bij een andere, niet-binaire genderidentiteit.
- **Intersekse:** de ervaringen van mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet past binnen de normatieve definities van man en vrouw zoals de maatschappij die hanteert.

Lesbische, homo- en biseksuele jongeren

- 9% van de meisjes en 7% van de jongens geeft aan zich ook, vooral, of uitsluitend seksueel aangetrokken te voelen tot seksegenoten. Van de meisjes noemt 3% zich biseksueel en 1% lesbisch. Van de jongens noemt 2% zich biseksueel en 3% homoseksueel. (De Graaf et al., 2017)
- Naar schatting zijn tussen de 1.000 en 2.000 LHBTI-jongeren dak- of thuisloos. Dit is een driedubbel kwetsbare groep (lage zelfacceptatie, afgewezen door familie of omgeving en weinig veilige plekken in de opvang). Vermoedelijk heeft ongeveer de helft van hen een niet-westerse achtergrond, een deel bestaat uit ongedocumenteerden. (Meijssen, E. en Timmerman, S., 2020)

Transgender personen

- Uit SCP onderzoek blijkt dat ongeveer 3,9% van de Nederlandse bevolking zich niet eenduidig identificeert met het geslacht dat is geregistreerd bij de geboorte. In totaal geeft 0,6% aan problemen te hebben met het toegekende geboortegeslacht en hormoonbehandelingen en/of operaties te (hebben) ondergaan. Dit betreft ongeveer 102.000 mensen in Nederland. (Kuyper, 2017)
- Van de leerlingen in het voortgezet onderwijs voelt ongeveer 0,7% zich anders dan het toegewezen geslacht. (Kuyper, 2017)
- Tussen 1995 en 2018 hebben in Nederland 3.750 burgers hun geslachtsregistratie laten wijzigen bij de burgerlijke stand. Na de wetwijziging¹ op 1 juli 2014 is dit aantal enorm gestegen van gemiddeld 80 per jaar naar 640 in 2018. (Ebenau en Van Andel, 2018)

LHBTI

Wist je dat de I staat voor Intersekse?

In Nederland wordt tegenwoordig de afkorting LHBTI gebruikt. De I staat voor Intersekse en verwijst naar de ervaringen van mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet past binnen de normatieve definities van man en vrouw zoals de maatschappij die hanteert. Intersekse gaat níét over seksuele oriëntatie of genderidentiteit. De meeste intersekse personen hebben een mannelijke of vrouwelijke genderidentiteit en zijn heteroseksueel. Maar net als andere mensen kunnen zij ook een lesbische, homoseksuele of biseksuele oriëntatie hebben of zich identificeren als transgender persoon.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau schatte in 2018 dat 1 op de 200 mensen een intersekse ervaring heeft. Dat betekent dat er ongeveer 85.000 mensen in Nederland zijn met een vorm van intersekse. Inmiddels zijn er andere gegevens beschikbaar, uit Deens onderzoek (Frisch et al, 2019), dat zegt dat ongeveer 1 op de 90 personen (1,1%) een intersekse persoon is. Nemen we dat percentage voor de Nederlandse bevolking, dan gaat het om zo'n 190.000 mensen. Ook mensen die niet weten dat ze intersekse persoon zijn of die nooit een medische behandeling hebben gehad zijn in dit Deense onderzoek meegeteld.

In deze handreiking zijn voor zover mogelijk ook feiten en cijfers over intersekse personen opgenomen. Er is echter nog zeer weinig onderzoek gedaan naar de ervaringen van deze groep. De EU LGBTI Survey II is het grootste en enige onderzoek in zijn soort dat onderzoeksresultaten levert over intersekse personen in de EU, en op Nederlands niveau is er nauwelijks, of alleen kleinschalig, onderzoek naar deze groep gedaan. In deze handreiking staat steeds expliciet vermeld op welke groepen de genoemde cijfers van toepassing zijn. We hopen dat er in de toekomst meer onderzoek gedaan gaat worden naar intersekse personen, zodat er meer inzicht komt in de ervaringen en behoeften van deze groep.

Overigens heeft Movisie eerder een handreiking uitgebracht waarin wordt ingegaan op de belangrijkste vragen rondom intersekse: www.movisie.nl/publicatie/10-keer-vraag-antwoord-over-intersekse

- Ruim een op de drie transgender personen voelt zich aangetrokken tot meer dan één gender.
- Tussen de 20 en 37% van de mensen noemt zichzelf biseksueel. (Doorduyn 2014).

¹ Sinds 1 juli 2014 is het mogelijk met een deskundigenverklaring het geboortegeslacht te wijzigen in de Basisregistratie Personen (BRP). Daarvoor was er nog een eis tot sterilisatie als verplichte voorwaarde. De wettekst: https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20140110/publicatie_wet_8/document3/f=vjgafjzdpaczd.pdf

Cijfers uit de LHBT-monitor 2018, gebaseerd op de Leefsituatie-index 2016/2017

Seksuele oriëntatie naar sekse, bevolking 10 jaar of ouder, 2014	SCP – Leefsituatie Index (SLI) – cijfers 2018			Leefstijlmonitor (CBS i.s.m. RIVM (Gezondheids enquête/ leefstijlmonitor) en Rutgers (2014) SCP bewerking			Veiligheidsmonitor* 2014 (CBS)		
	Totaal	♂	♀	Totaal	♂	♀	Totaal	♂	♀
1. Uitsluitend seksegenoten (homoseksueel of lesbisch)	2,0	2,6	1,4	2,3	2,8	1,8	1,8	2,3	1,2
2. Zowel seksegenoten als andere sekse (bi-seksueel)	2,6	1,7	3,3	1,4	0,7	2,1	2,7	2,1	3,2
3. Uitsluitend andere sekse	78	84	71	89,6	92,0	87,3	78,2	82,5	74,1
4. Geen van beide	0,5	0,4	0,5	5,9	3,8	7,8	-	-	-
5. Weet niet	0,3	0,1	0,5	0,7	0,5	0,9	0,8	0,8	0,8
6. Wil geen antwoord geven	6,3	3,2	9,3	0,1	0,1	0,1	16,5	12,3	20,6
7. LHB o.b.v. bovenstaande (uitleg: geeft de optelsom weer van de percentages mensen die zich (in meer of mindere mate) aangetrokken voelen tot seksegenoten	5,3	4,9	5,7	3,8	3,5	3,9	4,4	4,4	4,4
8. LHB o.b.v. ontbrekende waarden (uitleg: inclusief de gecodeerde percenta- ges van de groep die weet niet/ wil geen antwoord geven heeft aangegeven)	6,4	5,5	7,4	4,0	3,7	4,3	5,4	5,1	5,6

Leefsituatie
 Leefstijlmonitor
 Veiligheidsmonitor * Bij dit onderzoek is vraag 4 niet gesteld.

Wat is wat?

Seksuele oriëntatie: dit gaat over tot wie iemand zich, in termen van gender, (seksueel) aangetrokken voelt. Soms wordt onderscheid gemaakt tussen seksuele oriëntatie en romantische oriëntatie, maar meestal hebben we het bij seksuele oriëntatie ook over eventuele romantische interesse en het vormen van liefdesrelaties. De bekendste categorieën zijn hetero-, homo-, bi-, en aseksueel. Iemand die aseksueel is, heeft geen seksuele gevoelens voor anderen. Sommige aseksuele mensen voelen wel seksu-

ele behoeften, maar geven daar zonder anderen gehoor aan. Andere aseksuele personen hebben in het geheel geen seksuele gevoelens.

Genderexpressie: dat is hoe iemand de eigen 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' aan de buitenwereld toont. Dat kan op verschillende manieren: bijvoorbeeld door gedrag, make up, kleding of haarstijl. Zo kan iemand de eigen genderidentiteit laten zien. Iemand die gender non-conform is, kleurt buiten de lijntjes wat betreft gender en gaat daarmee tegen maatschappelijke verwachtingen in.

Genderidentiteit: dit gaat erover of iemand zich man, vrouw, iets daartussenin, allebei, of geen van beide voelt. Genderidentiteit is niet iets dat je aan de buitenkant kunt zien. Als de genderidentiteit van een persoon vrouw is, en die persoon werd bij de geboorte bestempeld als jongetje vanwege diens fysieke kenmerken, dan is die persoon waarschijnlijk transgender.

Voor nog meer termen en begrippen met betrekking tot gender en genderidentiteit, zie iedereenisanders.nl/ontdek-leer/genderidentiteit

Acceptatie

In hoeverre worden LHBTI's geaccepteerd door de Nederlandse bevolking? Bijna iedereen in ons land vindt dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen mogen leven zoals zij zelf willen. Het wordt lastiger wanneer het bijvoorbeeld over een eigen kind gaat of wanneer homoseksueel gedrag zichtbaar is. Ook onder specifieke groepen blijft de acceptatie achter. Dit geldt onder meer voor jongeren, 70-plussers en mensen met een (streng) religieuze achtergrond.

Acceptatie homo- en bisexualiteit onder volwassenen

- In Nederland vindt 92% van de bevolking dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen het leven moeten kunnen leiden dat zij zelf willen. Vrouwen, 70-minners, hoger opgeleiden, niet-religieuzen en PvdA-, VVD-, GroenLinks-, SP- en D66-stemmers zijn relatief gezien het meest positief over homoseksualiteit. (Kuyper, 2018)
- Van de mensen die eens per week of vaker naar de kerk gaan, is ongeveer 47% positief over homoseksualiteit, terwijl dit onder mensen die nooit naar de kerk gaan 77% is. (Kuyper, 2018)
- Zichtbaar homo- of biseksueel zijn in de openbare ruimte kan soms een probleem zijn: 29% van de bevolking vindt het aanstootgevend als een mannenkoppel elkaar zoent, terwijl dit bij een man-vrouwkoppel 11% is. (Kuyper, 2018)
- Ten aanzien van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuele personen is 71% van de Nederlanders positief, 22% is neutraal en 7% is negatief. Negen jaar geleden was nog 15% van de Nederlandse bevolking 'homo-negatief'. Dit percentage is dus meer dan gehalveerd. Steeds meer Nederlanders hebben uitgesproken positieve opvattingen over homoseksualiteit en bisexualiteit. (Kuyper, 2018)
- Met de stelling 'Biseksuelen zijn er nog niet uit wat hun seksuele oriëntatie is', is 55% het oneens. Daar staat tegenover dat 25% hier neutraal over is, 8% het eens is en dat 13% hier nog nooit over heeft nagedacht. Het beeld is vergelijkbaar voor de stelling dat 'biseksuelen niet in staat zijn monogame relaties te hebben' (Keuzenkamp & Kuyper, 2013).
- 68% van de bevolking is het eens met de stelling dat ze bevriend kunnen zijn met een biseksueel iemand van hetzelfde geslacht als zichzelf. Dat betekent ook dat één op de drie mensen hier enige of veel reserve over heeft. (Keuzenkamp & Kuyper, 2013)

- Bijna driekwart voelt zich niet ongemakkelijk bij biseksuele mensen van hetzelfde geslacht als zichzelf. (Keuzenkamp & Kuypers, 2013)

Acceptatie homo- en biseksualiteit onder jongeren

- Onder jongeren ligt de acceptatie van homoseksualiteit lager dan onder volwassenen. Maar ook onder jongeren is het percentage dat uitingen van homoseksualiteit afkeurt, sterk gedaald. In 2012 keurde de helft van de jongens en een kwart van de meisjes het af als twee jongens elkaar zoenen op straat. In 2017 was dat percentage vrijwel gehalveerd naar 27% van de jongens en 13% van de meisjes. (De Graaf et al., 2017)
- Tegelijkertijd geeft 18% van de jongeren aan geen homo als vriend te willen, en 13% accepteert geen vriendschap met een lesbisch meisje. (Scholte, et al., 2016)
- 24% van de jongeren vindt dat jonge-

ren die lesbisch, homo of bi zijn hierover open kunnen zijn op de middelbare school. 18% denkt dat zij alleen open kunnen zijn tegenover vrienden en 9% denkt dat zij dit aan niemand moeten vertellen. (Scholte, e.a., 2016)

- Van de 16-25 jarigen denkt 12% dat biseksuele mensen er nog niet uit zijn wat hun seksuele oriëntatie is (Kuypers, 2015b).

Acceptatie transgender personen onder volwassenen

- 13% van de bevolking is tegen operaties en hormoonbehandelingen voor transgender personen, ook als zij hier goed over nadenken. (Kuypers, 2018)
- 14% van de bevolking gaat liever niet om met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn. (Kuypers, 2018)
- 20% vindt dat er iets mis is met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn. (Kuypers, 2018)

- Meer dan een kwart van de volwassenen (26 à 27%) weet niet zeker of zij de vriendschap in stand willen houden als blijkt dat hun beste vriend(in) transgender is en zijn/ haar lichaam wil aanpassen aan het gewenste geslacht door middel van operaties en hormoonbehandeling. (Kuypers, 2018)
- Ten aanzien van transgender personen zegt 57% van de Nederlanders positief te zijn. 34% zegt neutraal te denken over transgender personen en 9% zegt hierover negatief te zijn. (Kuypers, 2018)

Acceptatie transgender personen onder jongeren

- Cijfers over acceptatie zijn alleen beschikbaar voor mensen van 18 jaar en ouder. (Kuypers, 2018)
- Van de mensen tussen de 18 en 29 jaar staat 11% negatief, 32% neutraal, en 56% positief ten opzichte van transgender personen. (Kuypers, 2018)

Negatieve reacties en geweld

Wat merken LHBT's van het feit dat seksuele en genderdiversiteit nog niet helemaal geaccepteerd worden? Lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele- en transgender personen - zowel volwassenen als jongeren - kunnen te maken krijgen met scheldpartijen, pesterijen, seksueel geweld, bedreigingen en fysiek geweld omdat ze LHBT zijn. Dit geweld kan zowel thuis plaatsvinden als op school, op het werk, in de buurt of in de openbare ruimte. Meestal melden zij deze gewelddadigheden niet bij de politie.

Lesbische, homoseksuele en biseksuele volwassenen

- Een op de tien van de Nederlandse LHB-respondenten van de EU LGBTI Survey II gaf aan fysiek aangevallen te zijn in de vijf jaar voor het onderzoek. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- LHB-volwassenen zijn vaker slachtoffer

van een geweldsdelict dan heteroseksuelen. Ook voelen zij zich onveilig in hun eigen wijk. (Van Beusekom en Kuypers, 2018)

- Een op de vijf LHBT's heeft in de twaalf maanden voorafgaand aan een onderzoek van de UvA LHBT-gerelateerd geweld meegemaakt. (Feddes & Jonas, 2016)
- Bijna een derde van de politie-registraties op grond van discriminatie in 2019 had betrekking op de grond seksuele oriëntatie, een totaal van 1.603 registraties. In 62% van deze incidenten ging het om uitlatingen (998 registraties), in 17% om geweldsincidenten (271) en in 16% om bedreigingen (260). (Discriminatiecijfers 2019)
- 22% van de LHBTI's in Nederland heeft ooit aangifte gedaan bij de politie van een fysieke of seksuele aanval, 10% deed een melding bij een antidiscriminatiebureau of Meldpunt Discriminatie

(European Union Agency for Fundamental Rights, 2020)

- Geweld tegen LHBT's vindt niet alleen in de openbare ruimte plaats. Ook op school, werk of thuis kunnen mensen slachtoffer worden van geweld. Soms gebruiken ouders geweld tegen hun kind als zij merken dat het lesbisch, homo, bi of transgender is, bijvoorbeeld in families waar de familie-erfelijkheid erg belangrijk wordt gevonden. Dit geweld wordt ook wel eerge-relateerd geweld genoemd. (Brennkmeijer, et al 2009; Cense, 2013)
- 44% van de biseksuele of bi+ vrouwen en bijna een kwart van de biseksuele of bi+ en homoseksuele mannen en lesbische vrouwen heeft in het jaar voorafgaand aan CBS-onderzoek uit 2020 seksueel geweld meegemaakt. Biseksuele of bi+ vrouwen (21%) en biseksuele en bi+ mannen (15%) ervaren

het vaakst geweld achter de voordeur. Bij LH-personen is dit 11% tegenover 9% onder heteroseksuele vrouwen en 7% onder heteroseksuele mannen. (Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Geweld, CBS 2020)

- Van de biseksuele mensen heeft 27% in het afgelopen jaar te maken gehad met ongewenst gedrag van collega's, tegenover 20% van de lesbische en homoseksuele mensen en 17% van de heteroseksuele mensen. Ongewenst gedrag behelst intimidatie, pesten, ongewenste seksuele aandacht en lichamelijk geweld. Met elk van deze aspecten hebben biseksuele mensen meer te maken op het werk (Van Beusekom & Kuyper 2018).
- Van de LHBT ouderen van 65 jaar en ouder heeft 41% ooit last gehad van vooroordelen of discriminatie door burens en 36% door zorgverleners. In onderzoek

van Pijpers (2020) geeft een op de vijf (21%) respondenten aan vanwege hun seksuele of genderidentiteit het contact met een of meerdere familieleden verloren te hebben. (Pijpers, 2020)

Lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren

- Het percentage lesbische, homoseksuele en biseksuele leerlingen dat wekelijks, of zelfs dagelijks door leeftijdsgenoten wordt gepest, is twee keer hoger dan het percentage heteroseksuele leerlingen dat te maken krijgt met pesten. Ook meisjes die worden gezien als 'mannelijk' en jongens die worden gezien als 'vrouwelijk' worden vaker gepest dan andere leerlingen (Scholte et al., 2016)
- De helft van de lesbische, homo- en biseksuele jongeren van wie iemand op de hoogte is van hun seksuele oriëntatie, kreeg

hierover in het jaar voorafgaand aan het onderzoek een negatieve reactie, van onder meer buurtbewoners, collega's en onbekenden op straat. (Kuyper, 2015b)

- Veel meer homoseksuele jongeren dan heteroseksuele jongeren beschouwen zichzelf als gender non-conform: een meisje dat (ook) 'mannelijk' gedrag vertoont en een jongen die (ook) 'vrouwelijk' gedrag vertoont. Gender non-conform zijn kan gepaard gaan met meer negatieve bejegening door leeftijdsgenoten. Dit geldt in het bijzonder voor jongens die zich 'vrouwelijk' gedragen. (Baams et al., 2013; Beusekom et al., 2014; Beusekom, et al. 2012)
- Homoseksuele jongens en biseksuele meisjes hebben vaker te maken met seksuele grensoverschrijding: seksueel gedrag (zoals aanrakingen, zoenen of seks) dat zij als ongewenst ervaren. (Rutgers WPF, 2013; Vermey, et al. 2014)

Transgender volwassenen

- Een op de vijf Nederlandse transgender personen werd in de vijf jaar voorafgaand aan de EU LGBTI Survey II het slachtoffer van een fysieke of seksueel gemotiveerde aanval. Dat is twee keer zo veel als het gemiddelde voor alle LHBTI-groepen. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Ervaren onveiligheid is een belangrijke voorspeller van verminderd welzijn. (Kuyper, 2017)
- Transgender personen in Nederland krijgen veel te maken met geweld. Ze voelen zich twee keer zo vaak onveilig als gemiddeld, worden zeven keer zo vaak mishandeld of daarmee bedreigd, en zijn tien keer zo vaak slachtoffer van cyberpesten. (Van Oosterhout, 2019)
- Ongeveer een op de vier transgender personen (28%) in Nederland heeft van de laatste haat-gemotiveerde fysieke of seksuele aanval aangifte gedaan bij de politie of bij een andere instantie. Als belangrijkste reden om geen aangifte te

doen, noemt 42% te geloven dat er toch niets aan gedaan zou of kon worden (EU Fundamental Rights Agency, 2020)

- 40% van de ruim driehonderd respondenten (vanaf 15 jaar) die deelnamen aan recent onderzoek van Transgender Netwerk Nederland maakte herhaaldelijk huiselijk geweld mee in de twaalf maanden voorafgaand aan de onderzoeksperiode. Een op de vijf maakte in die periode verbaal seksuele grensoverschrijding mee, en 3 op de 10 gaven aan online lastiggevallen te zijn. Deze cijfers liggen 2 tot 7 keer zo hoog in vergelijking met de bevolking in het algemeen. (Van Oosterhout, 2019)

Transgender jongeren

- Van de transgender personen die 'uit de kast' zijn en naar school gaan, geeft bijna de helft (43%) aan slachtoffer te zijn van verbaal geweld, en één op de vijf slachtoffer van grof lichamelijk geweld. (Scholte et al., 2016)

- Jongens die zich 'meisjesachtig' gedragen en meisjes die zich 'jongensachtig' gedragen, worden meer gepest dan andere jongeren. (Van Beusekom et al. 2014; Van Beusekom, et al. 2012)
- Een op de vijf transgender jongeren geeft aan voor hun zestiende (heel) vaak te zijn gepest, tegenover een op de tien cisgender jongeren. (Rutgers, 2017) Cisgender is de term voor mensen die zich prettig voelen bij het geslacht dat ze kregen bij geboorte. Het is de tegenhanger van transgender. De meeste mensen zijn cisgender. Cis komt uit het Latijn en betekent 'aan deze kant'.
- Uit focusgroepen met een kleine groep transgender jongeren blijkt dat deze jongeren onder meer te maken krijgen met roddelen, flauwe opmerkingen, schelden, negatieve opmerkingen online, staren, negeren, buitensluiten en fysieke aanvallen vanwege hun genderidentiteit. (Thio et al., 2015)

Uit de kast?

Bij jongeren begint 'uit de kast komen' vaak met de vraag in hoeverre zij open willen zijn tegenover hun vrienden en hun ouders. Maar daarmee is 'uit de kast komen' niet klaar. Als iemand LHBT is, vraagt deze persoon zich in verschillende situaties telkens opnieuw af wat je over jezelf vertelt en laat zien. Veel lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen in Nederland zijn open naar hun omgeving over hun seksuele oriëntatie, maar zij lopen niet allemaal hand in hand met hun partner over straat. En als je opgroeit in een behoudende traditionele cultuur is 'uit de kast komen' meestal niet je streven. Voor transgender personen betekent 'uit de kast komen' leven zoals je werkelijk bent. Niet iedereen neemt die stap.

LHBT volwassenen

- Van de Nederlandse respondenten aan de EU LGBTI Survey II is ruim twee op de drie (67%) LHBTI- personen meestal of altijd open over hun LHBTI-zijn. Het gemiddelde voor de 28 lidstaten van de EU is 47%. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Tegelijkertijd blijkt uit bovengenoemde onderzoek dat ruim de helft (57%) van de Nederlandse LHBTI-personen bijna nooit of nooit hand in hand loopt met hun partner van hetzelfde geslacht. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Bijna de helft (45%) van de Nederlandse transgender respondenten aan de EU LGBTI Survey II geeft aan nooit of zelden open te zijn over hun genderidentiteit. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Biseksuele mensen zijn op het werk veel minder vaak open over hun seksuele oriëntatie dan lesbische en homoseksuele mensen. 50% van de biseksuele vrouwen en 74% van de biseksuele mannen is naar niemand open over de eigen seksuele oriëntatie, terwijl dit onder lesbische vrouwen en homoseksuele mannen geldt voor respectievelijk 2% en 12% (Kuyper 2013).
- Homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuele personen met een migratie-achtergrond hebben verschillende strategieën om met homonegatieve normen in hun sociale omgeving om te gaan. Zij vertellen hun ouders en familie meestal niets over hun seksuele oriëntatie. Sommigen verhuizen bijvoorbeeld naar een andere stad waar ze openlijk zichzelf kunnen zijn, iets dat in hun ouderlijk huis of directe sociale omgeving niet altijd mogelijk is. (Cense, 2013)
- Ongeveer een derde van de LHB-ouderen (55-plus) is tegen niemand open over zijn of haar seksuele oriëntatie. De 55-plusvrouwen zitten vaker in de kast dan de mannen. (Van Lisdonk & Kuyper, 2015)
- Bij volwassenen is 50% van de biseksuele mannen en 14% van de biseksuele vrouwen naar niemand open, tegenover 3% van de homoseksuele mannen en 2% van de biseksuele vrouwen (Van Lisdonk & Kooiman 2012). Onder 55-plussers is 59% van de biseksuele mensen naar niemand open, tegenover 4% van de homoseksuele mannen en lesbische vrouwen (Van Lisdonk & Kuyper 2015).
- Nederlandse biseksuele mannen en vrouwen zijn in vergelijking met homoseksuele mannen en lesbische vrouwen thuis en naar familie ongeveer 3x zo vaak niet open, uit angst om vanwege hun seksuele oriëntatie te worden aangevallen, bedreigd of lastiggevallen. Op school zijn biseksuele mannen om die reden ongeveer 2x minder open dan lesbische en homoseksuele mensen. Op het werk zijn biseksuele mannen bijna 3x minder open dan homoseksuele mannen. (European Union Agency for Fundamental Rights 2020)

LHBT jongeren

- Uit de EU LGBTI Survey II komt naar voren dat van de Nederlandse respondenten tussen 18 en 24 jaar ruim twee op de vijf (41%) hun LHBTI-zijn verbergt op school. Voor de groep tussen 15 en 17 jaar oud zegt 16% hetzelfde te doen. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Iets meer dan de helft (52%) van de Nederlandse transgender respondenten aan de EU LGBTI Survey II tussen de 15 en 17 jaar geeft aan nooit of zelden open te zijn over hun genderidentiteit. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- Bijna een op de vier jongens en een op de vijf meisjes vertelt aan niemand dat zij (ook) op mensen van de eigen sekse vallen. (Kuyper, 2015b)
- Van 32% van de lesbische, homoseksuele en biseksuele leerlingen weet niemand op school van hun seksuele oriëntatie en bij bijna een kwart weet maar één iemand of een paar leerlingen ervan. (Kuyper, 2015b)
- Het openlijk delen van persoonlijke gevoelens en ervaringen met vrienden tijdens face-to-face-ontmoetingen kan een positieve rol spelen voor jongeren die zich aangetrokken voelen tot personen van dezelfde sekse: deze jongeren hebben minder last van angst en depressie dan jongeren die niet hun gevoelens delen. (Kaufman, et al. 2015)
- Biseksuele jongeren zijn minder vaak dan homoseksuele en lesbische jongeren open naar anderen over hun seksuele oriëntatie. (Kuyper 2015b).

Welzijn en gezondheid

Hoe staat het met de gezondheid en het welzijn van LHBT-personen? Dat is een belangrijke vraag, want uit verschillende studies blijkt dat negatieve reacties en het hebben van een slechte gezondheid of een verminderd gevoel van welzijn vaak samengaan. Het blijkt ook dat hulpverleners en andere sociaal professionals niet altijd op de hoogte zijn van de seksuele oriëntatie of genderidentiteit van hun cliënten.

Lesbische, homo- en bi-volwassenen

- Gemiddeld hebben lesbische vrouwen, homo mannen en biseksuele mensen vaker last van psychische klachten dan de rest van de bevolking. Depressie komt vaker voor, net als het gebrek aan zelfacceptatie en gebrek aan acceptatie door hun ouders. Ook het meemaken van negatieve reacties en een gebrek aan genderconformiteit dragen bij aan een slechtere psychische gezondheid onder homo mannen en lesbische vrouwen. Het hebben van een partner van dezelfde sekse levert juist een positief effect op iemands psychische gezondheid. (Kooiman, 2012; Van Beusekom & Kuyper, 2018)
- Het SCP concludeert in de LHBT-monitor 2018 dat biseksuele mensen er wat betreft leefstijl, gezondheid, en zorggebruik minder goed voorstaan dan LHB's en heteroseksuele personen. (Van Beusekom & Kuyper 2018) Biseksuele mensen scoren in vergelijking met homoseksuele mannen en lesbische vrouwen ongunstiger op psychische gezondheid, depressie, ervaren gezondheid, levenstevredenheid, gemiddelde geluks- en gezondheidsinschatting (onder werknemers), het hebben van een langdurige aandoening of ziekte. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020; Kuyper, 2013; Van Beusekom & Kuyper, 2018)
- De Nederlandse respondenten aan de EU LGBTI Survey II geven hun leven gemiddeld een 7,1 als rapportcijfer. (EU Fundamental Rights Agency, 2020) De algemene Nederlandse bevolking geeft het eigen leven gemiddeld een 7,7. (CBS, 2020).
- Zelfmoordpogingen komen onder LHBT-personen veel vaker voor dan onder niet-LHBT's. Van de lesbische, homo- en biseksuele vrouwen en mannen deed 8% wel eens een zelfmoordpoging en bijna de helft dacht wel eens aan zelfmoord. (Kooiman, 2012)
- Bijna een derde (30%) van de 55-plussers die lesbisch, homo of bi is, heeft ooit aan zelfmoord gedacht. Onder de hetero 55-plussers is dit 22%. Zelfmoordpogingen worden meer dan twee keer zo vaak gerapporteerd door deze lesbische, homo- en bi-ouderen in vergelijking met hetero-ouderen. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Ouderen die lesbisch, homo of bi zijn, lopen grotere kans op eenzaamheid dan hun heteroseksuele leeftijdsgenoten. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Lesbische, homoseksuele en biseksuele ouderen die deelnamen aan een SCP-onderzoek en negatieve reacties ontvingen op hun seksuele oriëntatie, blijken meer risico te lopen op eenzaamheid en psychische problemen. Ook hebben deze ouderen een negatievere kijk op hun levenssituatie ten opzichte van twintig jaar geleden en zijn zij minder positief over (mantel) zorg in de toekomst. (Kuyper & van Lisdonk, 2015)
- 55-plussers die lesbisch, homo of bi zijn, zijn ruim twee keer zo vaak arbeidsongeschikt als hetero 55-plussers. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Meer dan de helft van de lesbische, homoseksuele en biseksuele ouderen

vindt het belangrijk dat aan verzorgend en verplegend personeel informatie over homo- en biseksualiteit wordt verstrekt. Ook wil zo'n 45% graag een LHBT-vertrouwenspersoon in een verpleeg- of verzorgingshuis. Zo'n 12 tot 13% verwacht dat zorgverleners nu niet goed omgaan met het feit dat zij lesbisch, homo of bi zijn. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)

- Uit een verkennende studie onder homoseksuelen met een verstandelijke beperking blijkt dat acht van de 21 geïnterviewden ontevreden zijn over de steun die zij krijgen van professionals. Zij zijn vaak wel tevreden met de steun die zij krijgen van professionals die zelf lesbisch, homo of bi zijn. (Stoffelen, et al. 2014)

Lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren

- Lesbische, homoseksuele en biseksuele leerlingen hebben ruim twee keer zo vaak emotionele problemen, gedragsproblemen en problemen met hyperactiviteit. (Kuyper, 2015b)
- Het negatief bejegenen van jongeren vanwege het LHBT-zijn door leeftijdsgenoten gaat samen met een verminderde psychische gezondheid,

Stress of spanningen omdat je 'anders' bent, noemt men 'minderheidsstress'. Negatieve reacties, en de angst daarvoor, maar ook verminderde zelfacceptatie en 'in de kast zitten', kunnen voor deze stress zorgen, wat negatieve gevolgen kan hebben voor je gezondheid.

Bron: Meyer, 2003.

meer school-gerelateerde problemen en meer middelengebruik. (Beusekom, et al. 2014; Collier, et al. 2013)

- Zelfmoord komt onder lesbische, homo-seksuele en biseksuele jongeren 4,5 keer vaker voor dan onder heteroseksuele jongeren. (Kuyper, 2015b) Negatieve reacties van leeftijdgenoten op school blijken, meer dan negatieve reacties van gezinsleden en vreemden, de belangrijkste voorspeller. (Bergen, et al. 2015)
- Veel meer homoseksuele dan heteroseksuele jongeren beschouwen zichzelf als gender non-conform: een meisje dat (ook) 'mannelijk' gedrag vertoont en een jongen die (ook) 'vrouwelijk' gedrag vertoont. Gender non-conform zijn gaat gepaard met meer stress doordat deze jongeren te maken krijgen met negatieve reacties. (Beusekom, et al., 2014; Collier, et al., 2013)
- Steun van medeleerlingen bij pesten is belangrijk. Als jongeren gepest worden

op school omdat ze (ook) vallen op jongeren van hetzelfde geslacht, maar steun krijgen van een medeleerling, dan hebben zij meer zelfwaardering. (Bergen & Spiegel, 2015)

- Biseksuele jongvolwassenen rapporteren meer eenzaamheid, psychische problemen en suïcidale gedachten dan homoseksuele, lesbische en heteroseksuele jongvolwassenen. (Kuyper, 2015b).
- Biseksuele jongvolwassenen hebben vaker ooit een suïcidepoging gedaan (21%) in vergelijking met homoseksuele en lesbische jongvolwassenen (11%). Dit verschil blijft bestaan wanneer rekening wordt gehouden met gender, leeftijd, mate van open zijn en relatie-ervaring met een seksegenoot (Van Lisdonk, 2017).
- Lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren worden niet altijd opgemerkt in de jeugdzorg, het jeugdwelzijn of de jeugd-ggz: 41% van de professionals, zo blijkt uit een vragenlijstonderzoek, weet

niet hoe je signaleert dat een jongere met lesbische, homo- of biseksuele gevoelens worstelt. (Emmen, et al., 2015)

- 60% van de professionals die vermoeden dat jongeren lesbisch, homo- of biseksueel zijn, maakt dit niet bespreekbaar. De meest genoemde reden om seksuele oriëntatie niet te bespreken is: 'Ik vind het niet nodig als het geen probleem is.' (Emmen, et al., 2015)
- Van de professionals die weleens LHB-jongeren hebben begeleid en bekend zijn met de verwijsmogelijkheden, verwijst meer dan acht op de tien nooit of soms door naar specifieke hulpverlening. (Emmen, et al., 2015)
- Ruim twee op de drie (66%) van de Nederlandse respondenten tussen de 15 en 17 jaar aan de EU LGBTI Survey II zeggen dat ze zich vaak of altijd gesteund weten door leeftijdgenoten of leraren. Driekwart (76%) van deze respondenten zegt dat hun school

op enig moment op een positieve of neutrale manier aandacht heeft besteed aan LHBTI-onderwerpen. (EU Fundamental Rights Agency, 2020).

Transgender volwassenen

- Van de Nederlandse transgender respondenten aan de EU LGBTI Survey II geeft 60% aan dat hun gezondheid goed tot zeer goed is. 7% geeft aan dat hun gezondheid slecht tot zeer slecht is. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)
- De sociaaleconomische situatie van transgender personen is ongunstig. Zij kampen met hoge werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, (62 tegenover 41%), 50% van de transgender personen heeft een laag inkomen (30 tegenover 53%). (Kuyper, 2017)
- Nederlandse transgender respondenten aan de EU LGBTI Survey II geven hun leven gemiddeld een 6,5 als rapportcijfer. (EU Fundamental Rights Agency, 2020). De algemene Nederlandse bevolking geeft het eigen

leven gemiddeld een 7,7. (CBS, 2020).

- Diverse vormen van sociale steun hebben een direct positief effect op het welzijn van transgender personen. (Kuyper, 2017)
- Transgender personen voeren veel vaker een eenpersoonshuishouding (50%) dan de algemene bevolking (17%) en wonen vaker in stedelijke gebieden. (Kuyper, 2017)
- Transgender personen die contact hebben met andere transgender personen of deel uitmaken van een transgendergroep hebben minder psychische problemen. (Kuyper, 2017)
- Een kwart van de transgender personen die meededen aan de steekproef van Transgender Netwerk Nederland geeft aan professionele hulpverlening te krijgen vanwege geweld en belediging. (Oosterhout & Alink, 2015)

Transgender jongeren

- 64% van de professionals die meededen aan een vragenlijstonderzoek in jeugdwelzijn, jeugdhulp en de

jeugd LVB-sector, weet niet hoe je signaleert dat een jongere worstelt met transgendergevoelens. (Emmen, et al. 2015)

- 71% van deze professionals die vermoeden dat een jongere transgender is, maakt dit niet bespreekbaar. De belangrijkste redenen hiervoor zijn: 'Ik wil de jongere niet in verlegenheid brengen.' (35%) en: 'Ik ben bang dat ik het verkeerd heb' (29%), en: 'Ik wil het onderwerp niet bijzonder of anders maken' (28%). Iets minder dan acht op de tien professionals verwijst transgender jongeren zelden of nooit door, ook niet wanneer zij dit in het belang van de jongere achten. (Emmen, et al. 2015)
- Wanneer je als meisje wordt gezien als 'mannelijk' en als jongen als 'vrouwelijk' gaat dit gepaard met meer negatieve reacties. Deze ervaringen dragen bij aan een lager psychologisch welzijn. (Baams, et al. 2013; Baams & Bos, 2014)

Literatuurlijst

- Baams, L., Beek, T., Hille, H., Zevenbergen, F.C., & Bos, H.M.W. (2013). Gender nonconformity, perceived stigmatization, and psychological well-being in Dutch sexual minority youth and young adults: A mediation analysis. In: Archives of Sexual Behavior, 42 (5), 765-773. Doi: 10.1007/s10508-012-0055-z.
- Baams, L. & Bos, H.M.W. (2014). Gender non-conformiteit, stigmatisering, en psychologisch welzijn van Nederlandse lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren. In: Tijdschrift voor Seksuologie, 38 (2), pp 86-94.
- Bergen, D. & Spiegel, T. (2015). De moeite waard? Acceptatie van seksuele diversiteit op school en de zelfwaardering van lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren. Pedagogiek. 25e jaargang. 2. 2015.
- Blauw, J. (2014). Onderzoek biseksualiteit: beschrijvingen van de resultaten, factsheet en persbericht. Amsterdam: Amsterdam Pink Panel.
- Beusekom, G. van & Kuyper, L. (2018). LHBT-monitor 2018. De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beusekom, G. van, Collier, K., Bos, H.M.W., & Sandfort, T.G.M. (2014). Een literatuurstudie naar de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten gerelateerd aan de seksuele oriëntatie of gender identiteit/ expressie van jongeren. In: Tijdschrift voor Seksuologie, 38 (2), pp 49-57.
- Beusekom, G. van, Baams, L., Bos, H.M.W. Overbeek, G. & Sandfort, T.G.M. (2015). Gender Nonconformity, Homophobic Peer Victimization and Mental Health: How Same-Sex Attraction and Biological Sex Matter. In: The Journal of Sex Research.
- Bergen, D. van, & Spiegel, T. (2014). 'Their Words cut me Like a Knife': coping responses of Dutch lesbian, gay and bisexual youth to stigma. Journal of Youth Studies, 1346-1361.
- Cense, M. (2013). Over diplomaten en activisten. Strategieën rondom seksuele identiteit van biculturele lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen. Utrecht: Rutgers WPF.
- Collier K.L., Beusekom, G., Bos, H.M.W. & Sandfort, T.G.M. (2013). Sexual orientation and gender identity/ expression related peer victimization in adolescence: a systematic review

- of associated psychosocial and health outcomes. *Journal of Sex Research*, 50 (3-4), pp 299-317.
- Collier, K.L., Bos, H.M.W., Merry, M.S. & Sandfort, T.G.M. (2014). Gender, Ethnicity, Religiosity and Same-sex Sexual Attraction and the Acceptance of Same-sex Sexuality and Gender Non-conformity. *Sex Roles*, 68, pp 724-737.
 - Discriminatiecijfers 2019. Een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, en meldingen bij antidiscriminatie voorzieningen en andere organisaties in Nederland. (2020) Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Nationale Politie en Art.1.
 - Doorduyn, T. (2014). Seksuele oriëntatie, genderidentiteit en transitiewens. In: H. De Graaf, B. H.W. Bakker & C. Wijzen (reds.), *Een wereld van verschil. De seksuele gezondheid van LHBT's in Nederland 2013* (pp. 13-41). Rutgers/ Eburon.
 - Ebenau, E. en Van Andel W. (2018) *Transseksuelen in Nederland, 1995-2018*. Den Haag: CBS Centrum voor Beleidsstatistiek.
 - Emmen, M., Felten, H., Addink, A., Bakker, P.P, Boote, M. & Keuzenkamp, S. (2015). Jong en anders. Onderzoek naar aandacht voor lesbische, homo en biseksuele jongeren, transgenderjongeren en jongeren met een intersekse conditie in de jeugdsector. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice – 2015 – Volume 24, Issue 3*.
 - European Union Agency for Fundamental Rights (2020) *A long way to go for LGBTI equality. EU LGBTI Survey II*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
 - Feddes, R. & Jonas, K. (2016). *LGBT Hate Crime, Psychological Well-Being, and Reporting Behaviour: LGBT Community and Police Perspectives*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
 - Fokkema, T., & Kuyper, L. (2009). The relationship between social embeddedness and loneliness among older lesbian, gay, and bisexual adults in the Netherlands. *Archives of Sexual Behavior*, 38, 264-275.
 - Frisch M., Moseholm E., Andersson M., Bernhard Andresen J., Graugaard C. (2019) *Sex in Denmark. Key Findings from Project Sexus 2017-2018*. Aalborg, Denmark: State Serum Institute (Department of Epidemiological Research).
 - Graaf, de H., Kruijjer, H., Acker, J. van & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: uitgeverij Eburon.
 - Graaf, H. de, Nikkelen, S., Borne, M. Van den, Twisk, D., & Meijer, S. (2017) *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
 - Huijnk, W. (2014). *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kaufman, T., Baams, L. & Bos, H. (2015). *Communicatie met ouders en vrienden als buffer tegen symptomen van angst en depressie voor same-sex attracted jongeren*. *Pedagogiek*. 25e jaargang. 2. 2015.
 - Keuzenkamp, S. & L. Kuyper (2013). *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2015a). *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2015b). *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2016). *LHBT Monitor 2016. Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2017). *Transgenderpersonen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Kuyper, L. (2018). Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lisdonk, J. van (2017). Uncomfortable encounters. Dutch same-sex oriented young people's experiences and the relation with gender nonconformity in a heteronormative, tolerant society. Amsterdam: VU University Amsterdam. (proefschrift)
- Lisdonk, J. van & Kuyper, L. (2015). 55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Meijssen, E. & Timmerman, S. (2020). Driedubbel kwetsbaar. Verkenning van de situatie van dak- en thuisloze LHBTI-jongeren in Nederland. Utrecht: Movisie.
- Nikkelen, S. & Tijdink, S. & Graaf, H. de & Bakker, B. (2019). Seksuele gezondheid van lesbische, homoseksuele en biseksuele personen in Nederland anno 2017. Utrecht: Rutgers
- Oosterhout, E. van, & Alink, A. (2015). Veilig, zolang men het niet merkt... Een onderzoek naar de veiligheid van transgender personen in de openbare ruimte in Nederland. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland.
- Oosterhout, E. van (2019). Overal op je hoede: geweld tegen transgender personen in Nederland. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland.
- Pijpers, R. (2020). Experiences of older LGBT people ageing in place with care and support: a window on ordinary ageing environments, home-making practices and meeting activities. Sexualities, Special Issue LGBT end of life.
- Rutgers WPF (2013). Wat maakt het verschil? Diversiteit in de seksuele gezondheid van LHBT's. Utrecht: Rutgers WPF.
- Rutgers (2017). Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. Utrecht: Rutgers.
- Segerink, R. (2013). Anti-homogeweld in Nederland Analyse van (dreiging van) fysiek anti-homogeweld. Driebergen: Politie Landelijke Eenheid.
- Scholte, R., Nelen, W., Wit, W. De & Kroes, G. (2016). Sociale veiligheid in en rond scholen. Nijmegen: Praktikon.
- Stoffelen, J. M. T., Kok, G., Hospers, H., & Curfs, L. M. G. (2013). Homosexuality among people with a mild intellectual disability: An explorative study on the lived experiences of homosexual people in the Netherlands with a mild intellectual disability. Journal of Intellectual Disability Research, 57, 257–267.
- Thio, S., Bos, H., Wormgoor, T. & Kaufmann, R. (2015). Ervaren stigmatisering onder transgenderjongeren in Nederland. Pedagogiek. 25e jaargang. 2. 2015.
- Vermey, K., Graaf, H. de & Bakker, B. (2014). Verschillen in seksuele (on) gezondheid tussen homo, hetero- en biseksuele jongeren. In: Tijdschrift voor Seksuologie, 38 (2).

Online literatuur

- Online Data Explorer EU LGBTI Survey II. European Union Agency for Fundamental Rights (2020) <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer>
- CBS: Welzijn in relatie met gezondheid en leefstijl (2020): <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/82612NED?q=rapporcijfer%20tevredenheid>
- CBS: Homoseksuelen voelen zich onveilig en zijn vaker slachtoffer (2014): www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2013/26/homoseksuelen-voelen-zich-onveilig-enzijn-vaker-slachtoffer
- Rutgers, Samenvatting Seks onder je 25^e (2017). www.seksonderje25e.nl

Colofon

Redactie: communicatie Movisie

Fotografie: Rinkse Bijl (blz 5, 11 en 13), 123rf.com

Vormgeving: Ontwerpburo Suggestie & illusie

Downloaden: www.lhbt-emanipatie.nl

Movisie, maart 2021

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door financiering van het ministerie van OCW en VWS.

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

© Movisie, kennis en aanpak van sociale vraagstukken
Postbus 19129 * 3501 DC Utrecht
T 030 789 20 00 * info@movisie.nl